

Слободан Комазец

КРИЗА ЕВРОПСКЕ УНИЈЕ И ЕФЕКТИ ПРИДРУЖИВАЊА

Сажетак

У раду се разматра једно од највећих проблема данас у свету – криза у Европској унији и евро зони као „срцу“ Уније, посебно из аспекта финансијске и банкарске кризе.

У првом реду се врши дубља анализа финансијске кризе, велики потреси у банкарском, фискалном и берзанском сектору, а затим нарастање и експлозивно ширење дужничке кризе. Посебно се истражују фактори који доводе до тога да Европска унија не може постати хомоген систем. Одступања од захтева Мастрихтског споразума и стварање дужничких економија, немогућност управљања дуговима у ситуацији глобалног експлозивног раста, емисија виртуелног новца од стране ЕЦБ и одвајање финансијско-спекулативне од реалне економије су битни фактори настанка и продужавања ове кризе. Посебно је интересантно истраживање слома економија периферије еврозоне и саме кризе у овој зони, с посебним освртом на „конструкциону грешку“ при формирању еврозоне и могућности деконструкције.

У таквим кризом оптерећеним односима у ЕУ и еврозони прелази се на истраживање свих најважнијих позитивних и негативних последица у случају придруживања Србије овим интеграционим целинама.

Кључне речи: Европска унија, еврозона, дужничка криза, финансијска криза, банкарска криза, буџетски дефицит, јавни дуг, незапосленост, привредни слом, отуђеност, експлоатација, финансијски

капитал, камата, бруто домаћи производ, инфлација.

Финансијска криза, потреси и супротности у Европској унији

Супротности унутар Европске уније и „кругови“ раздора

Европска унија као политички пројекат уједињене Европе од настанка светске финансијске кризе проживљава врло комплексну кризу. Криза се испољава као криза јавног сектора и јавних финансија, али се она прелива и на реални и социјални сектор. Највећи број држава – чланица оптерећен је високим јавним дугом – знатно изнад захтева из Мастрихта, али и буџетским дефицитом, високим јавним расходима и бруто домаћем производу, а посебно изразито висока незапосленост и социјалним потресима.

Европска унија није хомоген систем. Она се састоји од три круга држава-чланица са врло *различитим развојним перформансама*. Први круг чине државе иницијатори оснивања ЕУ (11) други круг државе прикључене до клуба 15, а затим следи *трећи*, до данашњег броја 27 чланица. У односу на *ниво развоја* ЕУ (просек) 12 држава је изнад просека, а 15. чланица испод. Ниво пер цапита бруто домаћег производа креће се од 10,7 хиљада евра (Бугарска) до 46,5 хиљада (Луксембург).¹ Велики је проблем, који свом снагом долази до изражаја у новој кризи у оквиру ЕУ, што *јединствена монетарна политика није праћена и јединственом фискалном политиком*, уз потпуно либерализовану спољнотрговинску политику. Државама - чланицама остављена је *самостална фискална политика*. То је довело до великих разлика у *висини пореског оптерећења* (и уз све напоре за синхронизацијом и хомогенизацијом система пореза и доприноса), али и у *висини јавног дуга, буџетског дефицита, пореских облика, ослобађања* и др.² То је довело до тога да су све чланице пре-

1 Подаци за 2011. годину.

2 Јањевић, Милутин: *Европска монетарна унија, (Евро на европској и светској сцени)*, Институт економских наука (и др.), Београд, 1998, стр. 159-172 и 291-293.

корачиле све захтеве Мастрихта у погледу дефицита буџета, јавног дуга, каматне стопе, стопе инфлације, високе незапослености, али и динамике привредног раста. Ради се о врло нехомогеном систему с бројним супротностима.³

Грчка криза, али и криза у Португалу, Ирској, Шпанији, Италији, а сада на Кипру, Словенији и другим „периферним“ државама еврозоне, указује на несагледиве последице за економију и систем целокупне еврозе, а преко ње као „срца система“ и на целу ЕУ.⁴

Европска унија, поред тога има два круга *интересно супротстављених чланица*. 1) Чланице еврозоне (17 држава) и 2) Чланице изван евро зоне (10 чланица). Ради се о у основи о два различита монетарна подручја: евро монетарног система и система различитих националних валута. Унутар држава ЕУ развила су се *три прстена држава* с веома различитим перформансама развоја: висином бруто домаћег производа (богатства) и пер capita производа, оптерећења различитим врстама пореза, различите врсте јавних расхода (социјални, материјални, лични, субвенције, дотације, инвестициони) учешће јавног дуга у бруто домаћем производу, висином буџетског дефицита, стопом националне штедње, висином инвестирања, стопом незапослености, висином инфлације и каматне стопе и др. Ради се, дакле, о *финансијској архитектури* и *макроагрегатима* који су потпуно различити у свим државама – чланицама.⁵

У *први круг* (прстен) се могу сврстати државе као стубови „носиоци“ стабилности и чврстине ЕУ и еврозоне. Овде се по свим перформансама могу навести следеће: Немачка, Француска, В. Британија, Италија, Аустрија, Финска, Норвешка, Данска, Шведска, Луксембург и Холандија.

Други круг држава односи се на придружене државе са *слабијим перформансама* и изложене *великим ризицима* од

3 Криза у еврозони изузетно је раширила фронт евроскептика на подручју ЕУ, посебно у државама у дубокој дужничкој кризи, а посебно у Великој Британији, Шпанији, Португалији, Грчкој, Ирској, Италији и Француској.

4 Често се чује да је Liman Braders на вратима Европе. То је познати колапс америчке инвестиционе банке из септембра 2008. године којим је почела глобална финансијска криза. Ризик од случаја Liman Bradersa у Европи је све већи.

5 Вукмирица, Вујо – Шпирић, Никола: *Економска и монетарна интеграција Европе*, Економски факултет, Бања Лука, 2005, стр. 285, 303 и 351.

удара савремене кризе. Овде улазе следеће државе: Грчка, Португалија, Белгија, Ирска, Кипар, Шпанија, Словенија и Малта. Ова група је у саставу еврозоне и доживљава *велике финансијске потресе*. Посебно се овај део односи на државе тзв. „сиромашног југа“.

Трећи круг држава су касније придружене бивше источноевропске државе. Овде истичемо Пољску, Словачку, Чешку, Литванију, Летонију, Румунију, Естонију и Бугарску. Ради се о *веома различитим економијама* по свим *перформансама развоја* и макроагрегатима.

Ново проширење, до којег би евентуално дошло сврстало би државе у *четврти круг* држава – чланица. Диференцијација и све веће раслојавање унутар постојећих чланица и сукоби интереса све до могућности распада ЕУ и еврозоне, нове чланице ставља у позицију да се „прилагођавају“ правилима унутар ЕУ (којима нису компатибилне) али и већ *насталим супротностима* унутар ЕУ.

Споразумом у Мастрихту покушало се „дисциплиновати“ државе чланице увођењем одређених правила којих се морају придржавати (висина јавног дуга у БДП, висина дозвољеног дефицита буџета, највиша могућа каматна стопа, и највиша дозвољена стопа инфлације).

Одступања од захтева Мастрихта и улазак у економију дефицита и финансијског слома

Да се подсетимо, Мастрихтским споразумом је одређено да чланице еврозоне не могу имати *јавни дуг* већи од 60% бруто домаћег производа, *дефицит буџета* не већи од 3% БДП, *стопа инфлације* не већу од 1,5% у односу на три државе с најнижом стопом инфлације, а *каматну стопу* не вишу од 2% у односу на три земље са *најнижом дугорочном каматном стопом*. Стварност је и пре нове финансијске кризе потпуно супротна од наведених захтева. Готово све државе имају *јавни дуг знатно изнад 6% бруто домаћег производа* (осим неколико изузетака).⁶ Шта рећи када су две главне земље, Француска и Немачка, већ годинама високо пробиле

6 Вукмирица, Вујо – Шпирић, Никола: *Економска и монетарна интеграција Европе*, Економски факултет, Бања Лука, 2005 (IV део).

јавни дуг и буџетски дефицит. Пенале до сада никада нису платиле, а пробијање је стално све веће. Доминантним утицајем у европској Комисији успевају лако да то обезвреде. Немачка и Француска су дуги низ година кршиле правила о *фискалној одговорности*, а то је један од носећих стубова евра. Неколико држава које су сада избиле на површину кризе (Белгија, Италија, Ирска, Грчка, Кипар, Шпанија, Португалија и Словенија) неке имају врло висок јавни дуг који се креће и преко 122% до 147% БДП. *Тенденција аутоматског раста дуга* настаје преко нових *антикризних буџетских интервенција за спасавање банака, берзи, осигуравајућих друштва*, али и *крупних изабраних произвођача*. Дуг је у свим привредама нагло аутономно повећан. Буџетски дефицит је два до три пута изнад дозвољене границе од 3%. Пошто је привреда ЕУ ушла у рецесију (2009) с негативном стопом раста од минус 3,5%, уз све прокламације о *смањењу јавне потрошње и јавног дуга* – следи даљи пораст нееластичних јавних расхода, јавног дуга и буџетског дефицита. То је огромно оптерећење буџета, посебно преко *социјалних и трансферних давања и сервисирања јавних дугова*.

Каматна стопа је, у циљу стимулације развоја и инвестиција, оборена историјским минимумом 0,75%, тако да се и даље води експанзивна монетарна политика чисто виртуелног новца (уз велику опрезност банака и раст финансијских кредитних ризика).

Пад укупне тражње и потрошње, *пораст неизвесности и нагли раст незапослености*, чија стопа у ЕУ прелази 12% (у неколико држава, као у Шпанији и Грчкој ова стопа износи 27%), је у овој фази постало кочница наглom бујању инфлације. Стога је, за сада, инфлација на ниском и програмираном нивоу око 2%. Међутим, следећа фаза ће се карактерисати *растом инфлације, увозним ограничењима, ширењем протекционизма* (отвореног или скривеног облика), *раст каматних стопа и пораст незапослености* у условима *тормог привредног раста*.⁷

7 Многи сматрају да је у ЕУ почела друга фаза светске финансијске кризе – настала на истом моделу као криза у САД. Грчка финансијска криза постала је европска политичка криза.

„Конструкциона грешка“
монетарне уније и могућа
деконструкција

*Недовршени и конфликтни систем
– уграђени фактори дивергенције*

Монетарна унија еврозона, од самог оснивања имала је „конструкциону грешку“, односно била је недовршен пројекат. *Јединствено монетарно подручје и јединствен новац* да би се одржали редовно претпостављају следеће:

- 1) Привреде чланице треба да буду довољно снажне, доста уједначеног нивоа развоја и приближног *нивоа конкурентности*;
- 2) Ниво националног богатства (привредне снаге) и *динамика развоја* доста усклађени;
- 3) Потпуно *синхронизована и јединствена фискална политика* (уз јединствену монетарну политику), са усклађеном *пореском политиком* и политиком јавних (буџетских) расхода. Дакле уз монетарну унију требало је разрадити и развити *фискалну унију* – само се тако може водити *ефикасна макроекономска политика*;
- 4) Изграђен механизам *неутралисања јаза у развоју* појединих чланица и унапред познатих *система компензација и помоћи* слабије развијеним државама – чланицама;
- 5) Разрађен систем заштите ове монетарне уније у *случају појаве криза или тешкоћа појединих држава-чланица*;
- 6) Механизам и услови за *напуштање* или *искључење* из монетарне уније, без опасности од слома целог система;
- 7) *Јединствена влада у ЕУ* која би проводила успешно (и координисала) монетарну, фискалну, спољнотрговинску, инвестициону политику и бројна преливања преко буџета ЕУ;
- 8) Формирање *еврозоне* и држава које су укључене у ову монетарну унију, насупрот држава које су остале

изван еврозоне (десет од 27 чланица) ствара бројне супротности и тензије између ове две групе држава (девизни курс, финансијска тржишта, каматна и пореска политика, емисиона политика, кретање капитала, приоритет појединачних интереса држава и др.). Такав механизам и систем не може успешно функционисати. Он се налази под *сталним притиском, повременим кризама*, али и *сталним усаглашавањем и корекцијама*, где нема дугорочне извесне политике.

Насупрот томе Критеријуми из уговора у Мастрихту произвољно су изабрани, а односе се само на: 1) Висину дозвољене инфлације, 2) Дугорочне каматне стопе, 3) Висину јавног дуга у бруто домаћем производу, 4) Висину максимално дозвољеног дефицита буџета.

Ови критеријуми ништа не говоре о свим наведеним факторима развоја и координације. Тако су слабе, недовољно развијене и неконкурентне државе ушле у монетарну унију, привремено испунивши захтеве Мастрихта, а с циљем да своје проблеме решавају у Унији. Евро им је у првој фази омогућио да дођу до средстава у еврозони по повољним каматама, али су перформансе развоја остале непромењене (посебно за све „рубне државе“ еврозоне). Група развијених држава у еврозони није више спремна да *финансира јавне дугове и буџетске дефиците* ове „растрошне“ групе медитеранских држава. Интервенције високом масом средстава „помоћи“ само је покушај да се добије на времену, али и да се по сваку цену спасе ова „недовршена грађевина“.⁸

Могуће је, да се уз посебне услове дозволи неким високоризичним државама да напусте евро и врате се својим националним валутама (уз могућности девалвација), да се еврозона реконструише и „сузи“ на неколико главних и „здравих“ привреда (због тежње да се сачува евро),⁹ постоји могућност да се изврши реконструкција дуга ових држава у кризи у оквиру еврозоне. Банкарска криза у овим државама не дозвољава (онемогућава) *реконструкцију јавног дуга*.

8 Једнак, Јово: *Економија Европске уније*, изд. БВПС, Београд, 2010, стр. 310-323. Видети шире о томе у студији др Вује Вукмирице. *Економска и монетарна интеграција Европе*, Економски факултет, Бања Лука, 2005.

9 Овде би ушле углавном следеће државе: Немачка, Аустрија, Француска, Финска, Холандија и Луксембург.

Шта ће бити *излазна стратегија за излазак из кризе евра и еврозоне* зависи од изабране генералне стратегије у оквиру Европске уније.

Разматрају се и будући правци развоја ЕУ, посебно *концепт федерализма* и централизма државе (Сједињене Државе Европе) и ставови појединих држава чланица по овом питању. Посебно се издвајају државе – федералисти и државе минималисти (нефедералисти) *Федералисти* заговарају *јединствену* спољну политику, хармонизације пореза, већи утицај ЕУ на националне буџете, изабраног председника ЕУ, јединствен устав ЕУ који замењује све постојеће уговоре и споразуме и предност заједнице у одлучивању насупрот националним владама. *Минималисти* заузимају потпуно супротне ставове. Последње одлуке унутар ЕУ у решавању кризе иду у прилогу јачања федерализма. Федерализам се третира као противтежа глобализације и облик који би ујединио Европљане у *једну унију* која би гарантовала националне, регионалне и локалне идентитете. Међутим, све је јачи отпор држава даљој централизацији и преношења националног привредног и јавног суверенитета на бриселску администрацију.

Све више се заговара Европа суверених држава, а не централизована и федерализована ЕУ, са заједничким тржиштем и пуним суверенитетом националних парламената у вођењу сопствене буџетске политике. Тражи се и „разградња“ бриселске бирократије и јачање непосредне.

*Европска унија није хомоген систем
– центар и периферија неолибералног
капитализма*

Да ли је финансијска криза као некакав цунами „протутњала“ Европом и Европском унијом? Да ли је уз *огroman убризгани новац* у банкарски и финансијски сектор привреда постепено кренула ка *благом опоравку*, како то најављују бројни западни политичари.

Финансијска криза која је избила у *Грчкој* само је доказ да се не може успешно водити развојна и стабилизациона макроекономска политика, без *потребне синхронизације монетарне и фискалне политике*. Дакле, то није помогло систему. Криза у *Грчкој* је у првом плану, али је готово идентична „напрегнутост“ јавних финансија и криза реалног сектора и

у Португалу, Италији, Шпанији, Белгији, Ирској и др. Подаци које наводимо то јасно показују.

Да ли је *угрожен евро као заједничка валута*? И даље је остала велика неизвесност свих досадашњих операција спасавања евра и њихове сврсисходности како се проводе.

Криза јесте *уздрмала евро*, који је у односу на долар ослабио и налази се на најнижој курсној вредности од оснивања. Европска унија због унутрашњих слабости и супротности у циљу спасавања евра, али и ЕУ у целини, донела је одлуку да се Грчкој одобри кредит од 110 милијарди евра на три године, уз све отпоре неколико најразвијенијих чланица. Посебно се истиче да „нема шансе да одустанемо од евра“ (Вернер Хојер, заменик министра спољних послова Немачке), али да је потребно снажење *Пакета о стабилности и расту*.

Притисак на потрошњу, ограничавање тражње, обарање плата и пензија, ограничавање јавних издатака и др. *само ће смањити притисак кризе*, али је она уграђена у систем и *то није и излазак из кризе*. Криза ће се нешто ублажити, тешке последице и банкрот државе одложити, али ће се криза задржати и даље. Нису ретке тврдње неких економиста на западу да су „грчко друштво и презадужене државе на ивици слома“. Ово посебно из разлога *вишегодишњег пада производње и тражње*, огромног пораста незапослености, ограничавање личне потрошње и *кризе на финансијском и банкарском тржишту*.

Свака криза, као и ова, различито погађа чланице ЕУ, а посебно чланице евро зоне због прихватања Мастрихтског споразума. Формирана је монетарна унија (јединствен новац-евро), али без економско-фискалне и политичке уније – у томе је парадокс и стварно „недовршени пројекат ЕУ“.

Може ли монетарни систем функционисати успешно и контролисано (са јединственом валутом), ако *не постоји јединствен и врло хармонизован фискални систем*? Одмах да одговоримо на ово стратешко питање: не може успешно функционисати, већ се налазити у фази *перманентне кризе* и сукоба интереса чланица.

Ово је заиста крупно питање које се управо односи на евро зону са великим *разликама у свим факторима развоја код земаља чланица*. То је *узрок садашње финансијске кризе*

у еврозони, али и свих будућних криза које су неминовне, јер су уграђене као супротности у овај систем.

Дужничка и буџетска криза

Сеизмичка карта европских јавних финансија је врло разуђена и по ширини и по дубини тектонских поремећаја.

Финансијски пожар се у Грчкој стално шири Европом, претећи да се претвори у *финансијску катастрофу континуитета*.¹⁰ Под теретом енормног дуга од 380 милијарди евра практично је *могућ банкрот прве државе у ЕУ*. Грчка стога није имала приступ финансијском тржишту, а ако га је имала то је било под врло неповољним условима. Централна банка еврозоне најавила је могућност откупљивања јавних дугова, што се по њима стабилизовати финансијска тржишта. Овде се емисија новца користи за откуп капитала.

Уцене и омаловажавања Грчке од стране „главних држава у креирању помоћи“ другачије би биле да нису у питању велики инвеститори (банке и институционални инвеститори) из Француске, Немачке, В. Британије и САД који су и уз *велике ризике и профите* пласирале огромне *капитале у Грчку*. „Спасавајући Грчку из „дужничког ропства“ ЕУ у ствари спасава банке из наведених држава – поверилаца, чиме *спречава нови налет кризе и финансијских ломова у банкарству*. Да ли се ради о *зачараном кругу непрекидне кризе?* Највећи број држава-чланица ЕУ и еврозоне *посебно* је инфициран „вирусом“ дужничке кризе.¹¹

То значи да се преко помоћи Грчкој у ствари *спасавалу француске и немачке банке које су повериоци Грчке*.¹² Јер, највеће користи од кризе и „помоћи“ државама у кризи имају банке у западним државама, амерички хец фондови и власници крупног финансијског капитала.

10 Наводимо само државе код којих је већ настала дужничка криза (код којих су до сада пале владе које су проводиле „политику штедње“ Меркелове): Грчка, Шпанија, Португалија, Италија, Ирска, Кипар, Словенија, Белгија.

11 Стојановић, Мирослав: „Драма Грчке – срамота Европе“, *Печат*, бр. 219, 2012. (Грчка је у овом моменту само најизразитији и најболнији случај разарајућег деловања сурово наметнуте „убиствене терапије“ по немачком рецепту.

12 Грчка је искористила средства добијена од ЕУ и ММФ почетком 2011. године у облику прве транше кредита у висини од 20 милијарди евра. Тиме је отплатила један део доспелих обавеза из 2011. године од 52 милијарде.

Дефицит од 47% бруто производа Грчка мора по захтевима ЕУ да смањи на 3% до 2014. године! Да ли је то могуће? Апсолутно је то немогућа мисија, уз изазове *све масовнијих социјалних потрепа*.

Сорош сматра да је криза у Грчкој почетак краја ЕУ, уколико не предузме одређене мере, али не ове помоћи како чини. Он сматра да је Грчка ушла у „економску спиралу смрти“ и да ЕУ није требало да пружи Грчкој помоћ од 110 милијарди евра. То је превелик терет за ту економију. Он сматра да Грчка „заиста стегне каиш и штеди“ и да се тада само *краткорочним позајмицама с повољним каматама* може помоћи Грчкој да изађе из кризе, без стварно спектакуларних задуживања код ММФ, ЕЦБ и Светске банке. Такав рецепт „спаса“ са огромним средствима не може помоћи Шпанији, Италији, Португалу. Да ли је Сорош у праву? Насупрот њему, Стиглиц и Менцингер тврде да развијени „само стежу каиш другима“, али не и себи. Грчка је најизразитији и најтежи случај „разарајућег деловања сурово наметнуте и убиствене терапије коју је у лечењу дужничке кризе наметнула А. Меркел по немачком рецепту. Сорош сматра да Немачка „диктатором штедне води читаву Европу у депресију“ и да би било најбоље да ова држава напусти ову монетарну унију. *Стезање каиша не може да доведе до изласка из кризе*, јер тада се ради о малој потрошњи, а то додатно смањује потрошњу. Обуздавање кризе ригорозним „стезањем каиша“ (штедњом) претворено је у развојну и социјалну омчу презадуженим привредама. Таква терапија је доживела потпуни крах. Сада се јављају *асиметрични шокови* кризе унутар држава ЕУ. Талас кризе се прелива с једне на другу државу.

Пад евра, *високе камате на зајмове задуженим државама* указују на то да споразум ЕУ и ММФ са Ирском *није умирио инвеститоре*.

Европска унија и ММФ прихватили су пакет финансијских мера које треба да *осигурају стабилност евра и помоћ државама еврозоне* које су у финансијској кризи. Одобрено је 720 милијарди евра за спас еврозоне, чиме се настоји зауставити даље слабљење евра. То значи да постоји спремност и договор *да се евро брани свим средствима*.

Да ли постоји способност ЕУ да финансијски спасе 45 милионску Шпанију или 60 милионску Италију?

Помоћ Грчкој је у ствари и акција *спасавања евра и зоне евра*.¹³ Да ли сте прочитали наслове, као: „Евро над провалијом“. „Пропао пројекат заједничке европске валуте“. „Чланице еврозоне напуштају евро и враћају се на националне валуте“. „У будућности можемо очекивати распад валутног савеза у ЕУ“ и слично. Евроскептици чак сматрају да је „увођење евра представљало историјску грешку“. Крах евра је неизбежан, а његово спасавање угрожава опстанак европског јединства. Насупрот томе, „елита“ из Немачке сматра да би крах евра значио и крах ЕУ. Криза која потреса еврозону уздрмала је поверење у евро, али и уверење да је „заједничка валута без алтернативе“. Напуштање евра представљало би недопустиву авантуру и „скок у прошлост, а враћање на марку представљало би прескуп и ризичан подухват. Цех напуштања евра био би гигантски“.¹⁴ Решавање кризе *моделом ригорозне штедње* је „рецепт за убиство евра и самоубиство Европске уније.

Видели смо да код свих чланица ЕУ *драматично расту дугови, дефицити буџета и незапосленост*. Буџети су напрегнути до прскања. Издаци за националне инвестиционе програме и *спасавање банака* су огромни. Мач банкрутства низа банака је стално присутан. Страх од домино ефекта је стално присутан, посебно оштрог *преливања грчке кризе* на Португал, Италију, Шпанију, Белгију и др. Ако Шпанија уђе у дужничку кризу то је „хорор сценарио“. *Ако евро падне пада и цела конструкција лисабонског пројекта*.

Има ли Европска унија идеје како да разреши дужничку драму? „Европа не зна како да се избори са евентуалним државним банкротом чланице еврозоне, што би могло лако довести до ланчане реакције“.¹⁵ Поплавни талас кризе се стално повећава и шири. Наметнути концепт смањивања по-

13 Услов за добијање кредита су ригорозне мере штедње, смањење буџетског дефицита и јавног дуга, али и смањење националне потрошње у целини. Морало се прибећи повећању пореза на додату вредност на 25%, уз постепено смањење буџетског дефицита на 3%. То је бруталан програм штедње. То су мере да би се избегао банкрот.

14 Истина је да још нико није израдио објективну анализу шта би значио пропаст евра, распад ЕУ, повратак националним валутама, последице и слом механизма преласка на националне валуте, губици и добици из овог процеса. Све се свело на евроскептицизам или одбрану евра.

15 Mario Dragi, директор Европске централне банке.

трошње и повећања штедње прихватила је влада Грчке (Папандреу). Он је истицао да „прво треба да у сопственој кући уведемо ред, а тек онда да разговарамо о начинима ослобађања од економске зависности према ЕУ“. Грчка се налази пред критичним раскршћем и није у ситуацији да одбија „међународну помоћ“, јер сама не може да реши своје проблеме. Пред Грчком су три пута:

- 1) *Банкротирање државе и проглашење мораторија на дугове, дакле инсолвентност државе.*
- 2) *Излазак из еврозоне и повратак драхми,*
- 3) *Подришка европских кредитора.*

Оријентација је на овај трећи пут, уз огроман притисак на *формирање националне штедње* од 28 милијарди евра за попуњавање буџетског дефицита, уз 50 милијарди евра које треба осигурати приватизацијом *великих државних предузећа* у следећих пет година.

Министри финансија у ЕУ су донели начелну сагласност да се за Грчку формира нови пакет финансијске помоћи од 159 милијарди евра свежег капитала и то пре доспећа шесте рате већ одобреног кредита од 110 милијарди евра у септембру 2011. године.

Европска централна банка сматра да би *одлагање отплате друга Грчке* (реконструкција дуга или *проглашење банкрота*) довело у незавидну позицију све грчке банке, при томе се широм Европе јављају и *опасна превирања на финансијским тржиштима*. Да ли су ово дугови грчких банака или кредити банака из Немачке, САД, Француске, Италије? Спасовање се своди на очување капитала тих банака и *спречавање великих ломова* у банкарском сектору и на финансијским тржиштима тих држава. Међутим, концепт решавања кризе уз помоћ „*спасоносних*“ *фискалних пакета и нових масовних дугова* – доживео је потпуни крах.

Слом економија периферије еврозоне

Еврозона као „срце“ Европске уније доживљава до сада најдубљу кризу. Све је већи јаз између богатог севера и сиромашног и презадуженог југа. Финансијска криза у Грчкој, Португалу, Италији, Шпанији, Кипру, Словенији испољава

се као криза јавног сектора (буџетска криза и јавног дуга), али и криза развоја и високе незапослености. Грчка се најчешће истиче као пример у којем је криза овог система први пут показала своју дубину и сложеност. Међутим, Грчки сценарио није изолован случај. И друге чланице еврозоне су у дубокој кризи. Ово се односи на екстремно висок јавни дуг и буџетски дефицит – који прелази неколико пута „дозвољену“ висину по Мастрихту, али и врло *тром раст* или *праву инцесију* (имплозију) раста – с правим карактеристикама кризе реалне економије.

ЈАВНИ ДУГ И БУЏЕТСКИ ДЕФИЦИТ КРИЗОМ ПОГОЂЕНИХ
ДРЖАВА ЕВРОПСКЕ УНИЈЕ
- у % БДП -

		2003.	2010.	2011.	2012.
<i>Грчка</i>	Дуг	105,6	130,0	147,0	165,3
	Буџетски дефицит	-10,1	-24,0	-22,1	-24,8
<i>Шпанија</i>	Дуг	72,0	78,0	80,0	80,9
	Буџетски дефицит	-4,4	-9,0	-9,9	-10,4
<i>Италија</i>	Дуг	118,5	123,2	123,5	127,3
	Буџетски дефицит	-7,0	-12,8	-12,8	-13,6
<i>Белгија</i>	Дуг	113,2	126,0	98,0	122,6
	Буџетски дефицит	-3,5	-9,9	-9,0	-10,2
<i>Португал</i>	Дуг	83,0	87,0	107,8	120,3
	Буџетски дефицит	5,5	-10,6	-10,8	-10,0
<i>Ирска</i>	Дуг	66,0	94,0	108,2	157,0
	Буџетски дефицит	-1,0	-8,0	-8,1	-8,3
Европска унија					
	Јавни дуг	70,0	80,0	82,5	86,2
	Буџетски дефицит	-32,2	-4,4	-6,5	-7,2
<i>Еврозона</i>					
	Јавни дуг	71,1	85,4	88,1	90,9
	Буџетски дефицит	-3,0	-4,1	-6,2	-6,8

Извор: ЕУРОСТАТ, 2010 и 2013. Грчка треба да снизи јавни дуг до 2020 на 120 % БДП.

Уз наведени „проблем јавног сектора“ и јавних финансија постоји и веома различита динамика привредног раста, инфлације, каматне стопе и стопе незапослености. Ради се о правом мозаику различитих индикатора развоја и инструментна макроекономске политике. Свега две државе се уклапају у захтеве Мастрихта у погледу јавног дуга и буџетског дефицита од 27 чланица ЕУ.

У циљу „спасавања“ Грчке од банкрота државе чланице ЕУ су довеле до појаве дужничке „клаткалице“. Наиме, одобравањем нових кредита Грчкој од стране ЕЦБ, ММФ и ЕУ под доста неповољним условима (камата, рокови) у ситуацији када је приступ Грчкој на финансијска тржишта био готово онемогућен, долази до процеса кумулисања дуга. Задуженост Грчке у години избијања финансијске кризе (2008) износила је 90 млрд евра¹⁶ или 106% бруто домаћег производа, док је дуг крајем 2012. достигао алармантан износ од 380 милијарди евра или 165,3% бруто домаћег производа. Грчкој је 2010. одобрено 110 милијарди евра (од стране ММФ и ЕУ) кредита, а затим у 2012. години 130 милијарди уз отпис дуга од 107 милијарди евра. Истовремено је одобрено (ЕИБ) 850 милиона евра и нових 28 милијарди од ММФ. Тако је дуг нарастао на 380 милијарди. Грчка ће из постојећег дуга платити само камату до 2020. године готово 13 милијарди евра. То је само *део профита* који повериоци – кредитори извлаче из посрнуле и презадужене Грчке. Поред камате ту је и зарада од повољнијег *курса купљених обвезница* ЕЦБ по нижим ценама (до 30%) уз исплате обвезница по пуној номиналној вредности. Дакле, Грчка је угрожена дуговима, али је приморана да *плаћа камате на кредите и цену спекулација* на тржишту капитала. Огроман приливени капитал у „спасавању Грчке“ из дубоке дужничке кризе ни цент није стигао грчком народу“. Спасавани су амерички хец фондови, француске и немачке банке и британска осигуравајућа друштва. Грчком влада „тројка“ (ММФ, ЕУ и ЕЦБ), као и другим државама у дужничкој кризи. Она штити интересе крупног финансијског капитала, а не држава чланица ЕУ. „Помоћ“ посрнулим привредама увлачи их у *дужничку замку*, уз велики *одлив профита у банке кредитора*. Активирање домаћих фактора развоја и оживљавање привреде и инвестиција је потпуно остало.

Готово идентична слика је и код других држава чланица еврозоне који су се нашле на ивици банкрота.

16 Лидери ЕУ на самиту 7. маја 2010. године уз заштиту чланица еврозоне од преливања кризе из Грчке (и помоћи Грчкој да превлада финансијску кризу) имали су и задатак да умире финансијска тржишта на којима је већ завладала паника због огромног европског јавног дуга. Криза у Грчкој открила је и слабости ЕУ у целини.

ТЕРЕТИ ДУГОВА, ПОЗАЈМИЦЕ И ОПТЕРЕЋЕЊЕ ПРИВРЕДА
- износи у милијардама евра -

	БДП млрд €	Добијени кредити (задуже- ње)	Однос кредита и БДП (%)	Притисак на формирање „домаће“ штедње
Грчка (2010)	222,2	110,0	49,5	30,0*
Грчка (2012)	193,7	130,0	67,1	6,5
Кипар (2013)	17,5	10,0	57,1	13,0
Шпанија (2012)	1.048	100,0	9,5	-
Ирска (2008)	178,9	85,0	47,5	12,5

* То износи 13% БДП.

Кипар се нашао на ивици финансијског слома (банкрота) и могућег изласка из еврозоне. У замену за „помоћ“ од десет милијарди евра (кредита) он мора да драстично смањи банкарски сектор, буџетску потрошњу у приватизацији државно власништво. Уз наведено мора да осигура и 13,0 милијарди сопствених средстава (опорезивањем високих депозита у банкама, повећањем пореза и приватизацијом). Примењује се класичан „лек“ из познатог арсенала, уз допуну с *опорезивањем штедње у банкама*, што је удар на „пореске рајево“, али и на *приватно власништво* (са за сада изузетно неповољним ефектима у банкарском сектору ЕУ до којих ће доћи.¹⁷

На Кипру је направљен преседан са несагледивим последицама. Штедишама је брутално отет новац у банкама, а такву операцију европско право забрањује. Тиме је до темеља уздрман постулат на којем почива банкарство, а то је поверење депонената (узгојен је нови „кипарски вирус“.

У великој фискалној и економској кризи се налазе и Шпанија, Италија, Португал, Словенија.

Португал је најавио да ће буџетски дефицит у 2010. години смањити са 10,6% на 8,3% у 2012. и у 2013. години ће га свести до 3%, колико се тражи у еврозони. Тешко је веровати у овакав заиста *драстичан програм ограничавања потрошње и изласка из кризе*. Стварни токови ће сигурно ићи у другом правцу. Португал је у немогућности да нађе излаз из финансијског вртлога затражио помоћ од ММФ и Европске

17 Банкарство захтева пре свега поверење у банке, а затим сигурност и неповредивост (али и расположивост) улога. Овим потезом „тројке“ све је стављено под велики знак питања.

уније, при чему му је већ одобрено 85 милијарди евра. Дугови и задуженост поново расту у циљу „санирања“ дужничке кризе.¹⁸

Влада (Сократеш) је уместо помоћи ЕУ и ММФ тражила „стежање каиша“, посебно смањење пензија, *расхода за здравство, образовање и других социјалних расхода*, уз истовремено повећање пореза. Свим тим се гуши економски раст и повећава незапослености уз брзо социјално раслојавање друштва. Отпор маса је жесток. На крају се прихватила „помоћ“ од ММФ и средстава из специјалног антикризног пакета ЕУ.

Чији је то капитал који дугује и Грчка и Португал и други дужници? Видели смо да се ради се о *пласману банака и осигуравајућих* друштава у ове земље из Немачке, Француске, В. Британије, САД. „Спасавајући“ банке и Грчку и Португал од банкрота у ствари се *спасавају своје банке и капитал из ових држава*.¹⁹ На „спасилачкој седници“ групе држава еврозоне одобрено је Грчкој нових 159 милијарди евра за *спас од банкрота*. Проблем остаје и даље јер ће новац дат као „помоћ“ државама у кризи највећим делом се одлити главним кривцима за ову кризу – банкарима и берзанским махерима.

Кредит се даје *на дужи рок отплате* од 15 година, а за неке аранжмане и 30 година, *уз грејс период* од 10 година. *Камата се снижава са 5,5% на 3,5%*. По тој основи Грчкој остаје свега 26 милијарди евра на располагању.

Европска централна банка је прихватила да се брине о ликвидности грчких банака до 2020. године. Колико уз све наведено треба година Грчкој да стане на ноге преко привредног раста. Грчкој остаје да сређује домаће проблеме, буџетску потрошњу, јавни дуг и дефицит пре свега.²⁰

18 У Португалу парламент је изгласао рестриктиван буџет, чији је циљ смањење дефицита и његово свођење на ниво према Мастрихтском споразуму. Планирано је смањење са 10,3% из 2009. године на 8,3% у 2010. години и 3% у 2013. години. При томе је замрзавање плата у јавном сектору и смањивање пензија готово јединствена мера у свим државама са кризом јавних финансија. То редовно доводи до великог социјалног бунта и масовних демонстрација. Евроскептицизам нагло расте.

19 Да би се Грчка искључила из еврозоне она треба сама да затражи напуштање ове зоне евра. То се неће догодити јер је евро Грцима сада потребнији него икада.

20 Грчка је у 2012. добила 143 милијарде евра „помоћи“ од ЕУ, али уз даље

„Што европска ’тројка’ више помаже грчком болеснику његово стање се све више погоршава. Грчка управо губи свој суверенитет и утире пут другим земљама Југа, којима је намењена иста судбина“.²¹

Често се поставља питање – да ли ће ЕУ искључити Грчку из чланства у евро зони, да ли је криза у Грчкој уздрмала евро.²² Криза јесте уздрмала евро, али га *не угрожава до његовог нестанка*. Грчка економија чини свега 3% привреде еврозоне, насупрот италијанској која чини 15% (са дугом од 2.000 милијарди евра) и Шпанија са 12% (са исто толиким дугом). Грчка није „црна овца евро зоне“. *Италија* је у 2010. години требала 305 милијарди евра за подмирење дугова, а у 2011. години 335 милијарди евра, што је знатно изнад свих чланица еврозоне у кризи, а то је готово једнако укупном дугу Грчке. Финансијска ситуација није много боља ни у *Француској*. Јавни дуг износи 1.872 милијарде евра (90,5% бруто домаћег производа), а буџетски дефицит преко 8% бруто про извода. Годишња камата износи 50 милијарди (што је веће од свих пореза на приходе прикупљених у државном буџету).

У 2011. години *отплата и камата у Француској износе су 220 милијарди евра*, као и у 2012. години. И поред изузетно високог терета дуга и обавеза *рејтинг компаније* дају Француској оцену AA⁺ (најбоља оцена, али уз снижење са AAA). Колико се данас уопште може веровати *рејтинг компанијама*? Оне су постале инструмент за провођење политике САД, рушења рејтинга држава, кризу задуживања и ломова на берзама. Зашто Европска унија хоће да створи *сop-*

драстичне мере штедње. Без „стежања каиша“ нема даљег коришћења нових кредита. ЕУ, ММФ и Централна банка ЕУ траже да Грчка смањи број запослених у јавном сектору, укине низ државних служби, бенефиција и пореских олакшица. ПДВ се подиже на 23% уз раст пореза на некретнине, путарине, цигарете, аутомобиле и др. Смањују се плате запослених у јавном сектору. Став је да се у 2011. уштеди 6,4 милијарде евра, а до 2015. године 22 милијарде, дакле укупно 30 милијарди Дефицит буџета би се тиме смањио са 22,1% на 7,5%.

21 Александар Радонић: „Дужничко ропство реалног југа“, *Печат*, бр. 233, 2012.

22 Највећи повериоци Грчке су банке из Немачке (98 милијарди евра), Француске (92 милијарде), Италије и В. Британије. У 2012. години јавни расходи Грчке по финансирању достижу 170 милијарди евра, од тога само 21 милијарда покрива нето трошкове државе, док 149 милијарди одлази повериоцима.

ствене рејтинг корпорације? Државе ЕУ не верују „водећим“ рејтинг корпорацијама у САД. То неће бити пут изласка из кризе. Хоће ли уследити напори да се олакша терет дуга? Огорчене штедише и порески обвезници у неколико држава – кредитора уверени су да је њихов новац неоправдано отишао „у јужњачко буре без дна“. Народи презадужених држава југа Европе проглашени су „лењивцима“, „неспособним“, „преварантима“, покварењацима“, народи који желе да живе од помоћи осталих држава Европе. Немачка је само од почетка кризе зарадила 175 милијарди евра из разлике у камати по којој узима позајмице ЕЦБ (1%) и камате по којој касније даје зајам Грчкој (6,5-7%). Немачке банке од почетка кризе пласирале су у ове државе (Грчку, Ирску, Португалију, Шпанију) преко 704 милијарде евра. Ове банке и банке Француске узимале су из презадужених држава преко 300 милијарди евра профита. ЕЦБ купује грчке обвезнице јавног дуга на секундарном тржишту умањене за 25% од номиналне, а затим траже отпис дуга 50%, а то значи да може да извуче добит од 100% у односу на износ дат при куповини дуга. Операција „спасавања Грчке“ само је погоршала њен положај, довели до продужене агоније, уништавања народа и слабљење државе. Долази до огромног смањења плата, пензија и јавних трошкова.²³ Грчка је доживела „слободан економски пад“.

Случај Грчке (која је направила грешку у журби да прихвати еуро, а ни тада није била спремна за то) је јавна опомена свима који желе да зажмуру над великим организованим насиљем које се спроводи у глобализованом свету.²⁴

Долази у овим државама и до рушења система образовања, здравствене и социјалне заштите и целокупне државне управе. Држава је сада ближе хаосу него што је била на почетку кризе. Дуг грчке се не може контролисати, као уосталом сваки дуг који пређе висину бруто домаћег произ-

23 Катастрофални су резултати грчке кризе у последње четири године: пад индустријске производње за 30%, пад пензија и плата 25-30%, 500.000 продавница је затворено, 439.000 деце живи у сиромаштву, док је незапосленост повећана са 12% на 27%. „Структурне реформе уништавају права радника. Нараста сукоб интереса рада и финансијског капитала. Готово 50% потрошача изјављује да остаје без новца чим покрије основне потребе. Масовно је бекство сиромашних у градове, а из Грчке у иностранство настало је масовно исељавање.

24 Радовић, Александар, исто, стр. 216.

вода. Настаје позната фаза *аутоматског раста дуга*. Бруто производ се смањује с високим негативним стопама од 6-7% годишње. *Спирала кризе и пропадања се убрзава*. Крах или банкрутство у оваквом систему су неминовни. Мондијалистичка економија преко ЕУ и *преко глобализације* – води потпуној и *безграничној контроли држава од стране банака и „банкстера“* у развијеној и неконтролисаној *спекулативној економији* (огромних спекулативних профита и пљачкања сиромашних држава).

Криза у Еврозони и монетарни интервенционизам виртуелним новцем

Евროзона проживљава велике егзистенцијалне изазове. Финансијска криза потреса готово све државе „периферије“. Али ни неколико великих није поштеђено. Грчка, Португалија, Кипар и Ирска налазе се у затегнутој *финансијској омчи* и реалној *могућности слома економије*, уз проглашење „реконструкције“ дуга, што је еуфемизам за *финансијски банкрут државе*. Одакле нпр. Грчком 52 милијарде евра годишњих обавеза по доспелим дуговима?

Грчка се не може извући из огромног дуга класичним рецептом *девалвацијом*, јер је чланица еврозоне. Све чланице еврозоне *прихватањем евра губе свој монетарни суверенитет* и моћ да позајмљују код своје централне банке јевтино (или бескаматно), чиме су постале талац спекулативних финансијских тржишта. Од 17 чланица еврозоне са великим финансијским проблемима сусреће се 13 чланица, мада ни код главних стубова ове зоне не постоје испуњени услови из Мастрихта.

Незапосленост је постала највећи проблем, уз све веће социјалне потресе и штрајкове угроженог радништва.²⁵

Каматне стопе се морају постепено *повећавати* у борби против *нарастајуће инфлације*, што даље угрожава инвестиције и привредни раст. Узајамно деловање кризно-инфлаторних фактора се појачава, што доводи до *продужавања кризе*.

25 “Европи прети револуција због незапослености“, *Политика*, март 2013. Посебно се истиче да одржани Самит Европске уније нема ни један закључак о подстицању привредног раста.

Министри финансија у циљу спасавања еврозоне, а не само Грчке, одобрили су пакет финансијске помоћи од 750 милијарди евра за случај да и другим државама ове зоне треба свеж новац да би испливале из кризе (у којој се стварно, већ налазе). Државе чланице еврозоне у томе осигуравају 500 милијарди солидарно, а ММФ одобрава додатних 250 милијарди евра.

То значи да се *евро брани по сваку цену*, насупрот пессимистима који најављују *крај заједничке монете*. Бранећи евро и еврозону као „срце система“ у основи се брани Европска унија у целини. Прорачун је показао када би се грчка криза отворено прелила и захватила Шпанију,²⁶ Португал, Италију, Ирску, требало би за њихов *опоравак и спасавање економија нових преко 400 милијарди евра*. Стога је и формиран Фонд за стабилизацију од 440 милијарди евра.

Ради се о упумпавању огромне масе виртуелног (банкарског без реалног покрића) новца у крвоток оболео од леукемије. Јер, настаје све већи јаз између монетарне масе и реалне привреде. Маса новца одлази углавном у *спекулативне трансакције*. Балон виртуелног новца се све више надувава, а *реална привреда тоне у кризу*.

Већ се јављају тврдње од стране чланица Европске централне банке (Ноут Велинкс) да „влада еврозоне треба да се припреми да удвоструче средства формираног *стабилизационог фонда* за спасавање угрожених чланица еврозоне са 750 милијарди на 1.500 милијарди евра. Одакле намакнути овако огромна средства? Хоће ли *буџети* отићи у веће *дефиците*, уз *раст јавних дугова*, односно да ли ће се посегнути за *додатном емисијом евра* од стране Европске централне банке (у случају великог отпора у давању Грчкој и другим државама у кризи из буџетских средстава).

Европска централна банка је најавила да ће *откупљивати јавне дугове*, што је требало брзо да стабилизује финансијска тржишта и берзе.

Зашто неке државе чланице ЕУ (Велика Британија, Данска, Шведска и у почетку Грчка) нису *прихватиле евро*?

26 Шпанији би требала за отклањање евентуалне кризе грчког типа преко 200 милијарди. За све потенцијалне кризне државе планира се чак 1000 милијарди евра.

Ово се посебно односи на В. Британију,²⁷ али и још девет држава чланица ЕУ. *Државе задржавају своју валуту*, јер могу да воде *самосталну монетарну и фискалну политику* (буџетски расходи, каматна стопа, инфлација, дефицит, порези, јавни дуг и др.). Оне сматрају да им *монетарни суверенитет* више одговара националним интересима и развоју, без строгих ограничења Мастрихта, а то значи и еластичнију макроекономску политику, уз могућу већу *брану од преливања светске финансијске кризе и повремених удара рецесије*.

Одступање од евра (повратак националним валутама) као процес тешко је очекивати, без обзира на честе потресе и парцијалне кризе.²⁸ Очите супротности између земаља чланица имале би при томе тешке међународне последице, које се сада унутар ЕУ привремено усклађују „Стабилна јединствена валута је заједничка драгоценост вредност“ (А. Меркел). *Долар би се у том случају суверено вратио на светску финансијску и монетарну сцену*, поставши *главном резервном валутом*. Европска унија и евро зона бране себе од могућег „урушавања унутар себе“. У том правцу иде и предлог за оснивање *Европског монетарног система* (наспротив ММФ) који би бринуо и ускакао у решавању проблема земаља чланица, али и као *контролор фискалне политике* земаља чланица које је и даље воде самостално.²⁹

„Евро је мртав, ма шта Немачка урадила“ – тврде британски медији, а посебно истичу предност што В. Британија није ушла у еврозону. Она жели јаку и стабилну еврозону

27 В. Британија посебно истиче слабости евра и Европске уније да би својој јавности приказала да је неприступање овој валути била далековида добра одлука, која се сада показала у пуном смислу. Додајмо при томе да је њен буџетски дефицит достигао 13,2% бруто производа, а јавни дуг је нарастао на 88% домаћег бруто производа, а нико не поставља питање финансијског положаја ове државе.

28 Неки познати економисти, као Стиглиц и Нуриел Рубини предвиђају да еврозони прети распад ид а евро нема будућности. „Враћање на националне валуте држава чланица је неминовност“. Други правац је да се изгради јединствена фискална политика, што је готово немогућ процес. Стога се и не искључује могућност да ће неке чланице пожелети повратак на сопствену валуту и самосталну монетарну (уз фискалну) политику. Девалвација валуте, политика камата, кредитна политика, фискална политика и др. добијају национална обележја и интересе.

29 Узроке постанка и ширења светске финансијске кризе од 2008. наомао детаљно смо истражили у студији под насловом: Глобална финансијска криза и економска криза у Србији, Београд, 2010, стр. 220.

због своје огромне трговине с њом, али не жели да учествује у кризном фонду од 750 милијарди евра за њено финансијско спасавање. *Издазак неких држава из еврозоне*³⁰ донедавно је био незамислив, а сада се често истиче Грчка, Португал, Ирска, Кипар, Словенија, као могући кандидати за то. Не верујем да би нека држава донела одлуку о изласку из еврозоне. Предлаже се и стварање „нове зоне чврстог евра“ коју би формирале Немачка, Француска, Аустрија и земље Бенелукса. Јер, огроман финансијски пакет од 750 милијарди евра није растерао *страх од европског економског колапса. Механизам управљања кризом* није изграђен, *нема нових мера* за велике и болне реформе у Европској унији. Потезима у току кризе само се шири паника и страх на финансијском тржишту.³¹

*Зашто Европска монетарна унија
не може да успостави фискалну
и банкарску унију*

Европска унија и „еврозона“ су у дубокој *дужничкој* и економској кризи. Криза траје већ пету годину, без изгледа да се нађе решење и модел за издазак из кризе. Сукоб на концепту борбе против *кризе и незапослености* (која се стално повећава) на релацији Оланд-Меркел доводи до све веће конфузије и несналажења унутар ЕУ. Меркелова заговара *штедњу*³² *по сваку цену, чак и за државе практично пред банкротом (Грчка, Италија, Шпанија, Кипар, Португалија, Ирска, Белгија, Словенија и др.), док Француска (Оланд) заговара други модел – оживљавање потрошње, инвестиције у инфраструктуру, подстицање привредног раста, пораст запослености, дакле извлачење из кризе кејнзијанским моделом антикризне политике.* Продубљавање кризе и улазак

30 Напуштањем Грчке или „протеривање“ из еврозоне нико не може бити сигуран да то не би довело до масовног притиска на банке у Шпанији, Италији, Француској, Португалији, Белгији. Финансијска лавина сигурно би срушила евро, али и ЕУ.

31 Незапосленост и стагнација су, посебно истичемо, већи проблеми од буџетског дефицита и инфлације.

32 „Штедња и смањење јавне потрошње нигде нису деловали као решење. ММФ је то покушао у Л. Америци и Азији и сваки пут се кренуло у рецесију, а после рецесије у депресију (Џозеф Стиглиц: „Примиче се смрт долара“, превод, *Нова српска политичка мисао*, бр. 17, 20098, стр. 157-168.

у нову *рецесију* у 2012. и 2013. години праћен је порастом *стопе незапослености* у еврозони на преко 12% (19 милиона) и Европској унији на 26 милиона (10,8%), а у Грчкој 26,8% и Шпанији 27%. Решавање разарајуће дужничке кризе само ригорозном штедњом и свођењем буџетског дефицита испод 3% БДП, доводе до продубљавања кризе и пада влада низа држава које су проводиле овај концепт. Стални *раст дугова* и *дефицита буџета*, пад стандарда, социјални потреси и немири у низу држава – поставили су захтев за дубљим реформама у готово свим државама чланицама.

У последње време се уз „монетарну унију“ (еврозону) заговарају два пројекта:

- 1) Стварање *фискалне* уније, и
- 2) Стварање *банкарске* уније.

Коначно се схватило да монетарна унија и јединствена монетарна политика не може успешно функционисати без *јединствене* и *хармонизоване фискалне политике*. Спор економски опоравак, сматра се, тражи уз фискалну и банкарску унију и спољнотрговинску консолидацију.

Да ли је могуће стварање *фискалне* уније када овај блок држава (17) карактерише следеће:

- 1) Различит *порески систем* (облици пореза, стопе, ослобађања, стимулације и др.),
- 2) Веома различит ниво *јавног дуга* у бруто домаћем производу,
- 3) Потпуно различита висина *буџетског дефицита*,
- 4) Различит ниво *привредног развоја* и *пер цапита* дохотка,
- 5) Потпуно различита *структура јавних прихода* и *структура буџетских расхода* у свим државама,
- 6) Различит ниво *фискалног оптерећења* у државама,
- 7) Различит *степен отворености привреда* и учешће извоза и увоза,
- 8) Различите *пореске стопе* и пореске олакшице и ослобађања,
- 9) Различита *стопа инфлације*,
- 10) Разлике у *нивоу каматне стопе* и др.

Промена једног облика *пореза* или *пореске стопе* различито се одражава у свакој привреди. На пример, стопа *пореза на додату вредност* као основног облика пореза, је ве-

ома различита. То се односи и на *порез на доходак*, дотације, субвенције, *каматни терет* у буџету и др. Посебно су различити *расходи за социјалне потребе*, војне расходе и давања незапосленим у свим привредама. Одрживост фискалне концепције смањивања дефицита буџета и јавног дуга је врло мала. Остаје велики ризик од продубљавања кризе јавног дуга и спољне задужености.

Да погледамо само неке од основних података из *фискалног сектора* и њихове велике разлике.

ФИСКАЛНИ МАКРОИНДИКАТОРИ У НЕКИМ ДРЖАВАМА
ЕВРОЗОНЕ
- у % бруто домаћег производа -

	Јавни дуг	Буџетски дефицит	ПДВ		Незапо-сленост*	Уче-шће пореза	Порез на до-бит
			Виша	Нижа			
Грчка	165,4	-47,0	18	8	26,9	48,2	32
Шпанија	98,0	-9,9	16	7	26,2	40,6	30
Италија	126,5	-21,9	20	10	11,2	42,3	36
Ирска	116,1	-28,0	21	-	14,8	48,9	12,5
Португалија	13,9	-12,0	17	12	16,8	44,3	22
Француска	90,5	-9,2	19,6	5,5	12,0	45,7	41
Аустрија	74,2	-4,0	20	12	6,0	44,2	25
Холандија	70,1	-4,0	17,5	-	6,8	41,5	32
Финска	50,5	-1,0	18	10	7,5	44,3	26
Луксембург	20,3	-1,8	15	6	10,0	38,1	28
Естонија	10,4	-2,4	18	5	11,7	35,0	19
Малта	74,8	-2,6	15	0	6,5	44,8	35

*Незапосленост крајем 2001. године.
Подаци за 2012. годину.

Порез на добит високо „осцилира“ између 10% и 41%. Пореско оптерећење рада је потпуно различито и креће се од 21,7% код Малте све до 43% у Италији. *Јавни дуг* је врло различит по државама и различито оптерећење бруто домаћи производ (између 8% и 165%), док се буџетски дефицит креће између 15 (Финска) до 47% (Грчка). Различита је и висина учешћа пореза и расхода у бруто производу, а посебно висина пореза на додату вредност (виша и нижа пореска стопа) по државама чланицама. Постоји различит значај директних и индиректних пореза (пореза на доходе и пореза на дода-

ту вредност). Структура јавних расхода и јавних прихода је потпуно различита по државама. Порез на зараде је веома различит. Фискално прилагођавање и хармонизација пореских система је врло тешко, а стварање фискалне уније готово немогућа мисија.

Тенденција аутоматског раста јавног дуга настаје преко нових антикризних буџетских интервенција у спасавању банака, берзи, осигуравајућих друштава, али и крупних корпорација. Јавни дуг се овим интервенцијама стално повећава и заоштрава кризу јавног сектора до социјалног слома и масовног бунта становништва.

Дуг је у свим привредама нагло повећан. Буџетски дефицит је два до три пута изнад дозвољене границе од 3%. Пошто је привреда ушла у рецесију с негативном стопом раста у ЕУ од око 1,5% уз све прокламације о смањењу јавне потрошње и јавног дуга - следи даљи пораст нееластичних јавних расхода, јавног дуга и буџетског дефицита. То је огромно оптерећење буџета, посебно преко социјалних и трансферних давања и сервисирања јавних дугова. Каматна стопа је, у циљу стимулације развоја и инвестиција, оборена на 1,5%, тако да се и даље води експанзивна монетарна политика (уз велику опрезност банака и раст финансијских и кредитних ризика). Истовремено каматна стопа је веома различита у овим привредама, а тако и стање у платном билансу.

Пад укупне тражње и потрошње, пораст неизвесности и нагли раст незапослености, чија стопа у еврозони прелази 11% (у неколико држава као у Грчкој са готово 27% и Шпаније 27%), што је у овој фази постало кочница наглом бујању инфлације. Стога је, за сада, инфлација на ниском и програмираном нивоу око 2%. Међутим, следећа фаза ће се карактерисати растом инфлације, увозним ограничењима, ширењем протекционизма (отвореног или скривеног облика), раст каматних стопа и нови притисци на финансијским тржиштима. Главни макроекономски индикатори се тиме погоршавају, а криза заоштрава.

Криза у зони евра се не смањује, продужавају се рецесиони притисци и друштвене супротности (праћене супротностима између рада и капитала и између самих држава-чланица). Нарастају сви елементи *казино капитализма*, уз ескалацију друштвене кризе. Да би се то спречило и супротности

ублажиле уведен је супервизор банака (за 200 највећих од укупно 6.000) у оквиру еврозоне. Европском стабилизационом фонду је омогућено да врши директну докапитализацију банака. Европска централна банка сада може да откупљује државне обвезнице најугроженијих држава еврозоне (рок откупа је од једне до три године). Међутим, рејтинг појединих држава чланица еврозоне је веома различит и стално се обара, а тиме и услови задуживања на финансијском тржишту.

Дакле, рецесија се продужава, а обарање рејтинга низа држава води до поскупљења позајмица за покриће буџетског дефицита. Буџетски дефицит ће се повећавати, уз раст јавног дуга и каматног оптерећења, али сада и инфлације и незапослености. Стварање фискалне уније и банкарске уније из напред наведених разлога није могуће. Без њих ни *монетарна унија* се не може одржати. Европска унија наставља и даље с политиком обуздавања буџетског дефицита, уз оштру буџетску дисциплину (штедњу). Борба против ниске продуктивности рада и високе цене рада мора да се решава „сечом примања запослених“ (Марио Драги, ЕЦБ). Потпуна безидејност и несналажење челника еврозоне дошла је до пуног изражаја код нове дужничке кризе *Кипра*. Предложено је у почетку плаћање пореза свих штедиша који имају до 100.000 евра са 6,75%, а преко овог износа 9,9% све у циљу спасавања Кипра од банкротства. Истовремено се Кипру одобрава десет милијарди евра помоћи у спасавању од банкрота. Коначно „решење“ је опорезивање са 40% свих улога преко 100.000 евра. Уместо да су емитовали хартије од вредности на те износе на пет година, уз одређену камату, тада се не дира приватно власништво, осигуравају средства и сигурност банкарских улога. Емитовање хартија од вредности како је извршено практично одузима око 57% вредности улога у банкама. То је *чиста експропријација*. Стабилност банкарског система, поверење у банке и сигурност улога се тиме не чувају.

Огроман износ кредита који је као облик „помоћи“ за излазак из дужничке кризе одобрен презадуженим и дубоком кризом погођеним државама еврозоне – није довео до поправљања привредне ситуације. Дошло је само до *експлозивног раста дугова, без оспособљавања привреда за излазак из кризе*. Тако је Грчка (и уз раније брисање дела дугова) достигла 380 милијарди евра, уз огроман буџетски дефицит.

Ирска је добила европску „помоћ“ од 85 милијарди евра. Привредни раст не оживљава, уз раст дуга, дефицита и незапослености. Ирска користи дугове да би исплатила банке – повериоце и мешетаре широм света. Португалија, уз ригорозне мере штедње, добила је „помоћ“ од 78 милијарди евра. Бруто производ у 2012. је пао за 3,2% што је увукло државу у рецесију најтежу још од 1995. године. Незапосленост је 17% уз стално повећање. Шпанија је добила кредит од 100 милијарди евра да би спасила банке. Ситуација је готово катастрофална. Незапосленост је достигла 27%, привредни раст је негативан, а дуг је огромно повећан. Италија је у дубокој кризи и великој незапослености. У привреди влада рецесија, јавни дуг је достигао 126,5% бруто домаћег производа, буџетски дефицит је 22%, привредни раст је ушао у зону негативних стопа (имплозија раста). Још није затражена „помоћ“ од „тројке“, али ће тражена средства бити огромна (чак преко 340 милијарди).

Улазак у Европску унију новим чланицама у нашем окружењу није донео побољшање економских услова живота, успешније и самосталније привреде и пораст животног стандарда, односно пораст запослености, уз пад масе сиромашних. Напротив, сви наведени индикатори су погоршани.

Овде ћемо погледати основне агрегате у неколико држава (незапосленост, јавни дуг, сиромаштво).

МАКРОЕКОНОМСКИ АГРЕГАТИ И СЛОМ ЕКОНОМИЈА

- у % -

	Незапосленост		Спољни дугови*		Сиромаштво	
	А	Б	А	Б	А	Б
Мађарска	5,9	10,9	18	136	8,6	13,9
Словенија	6,4	10,8	11	61	5,1	9,8
Румунија	4,5	7,0	42	146	14,1	21,1
Бугарска	7,0	14,2	12	39	14,1	21,8

А – пре уласка у ЕУ

Б – после уласка (кајем 2011)

*Спољни дуг у милијардама долара

Економски показатељи су битно погоршани. Спољни дуг је вртоглаво растао, незапосленост је готово удвостручена, док је сиромаштво постало готово масовна појава. Пољо-

привреда је доживела велике губитке. Успостављен је готово традиционални однос развијених и неразвијених држава, уз процес експлоатације и све већег јаза у развоју између ова два круга земаља. Социјални нереди су све чешћа појава, док је пад влада које заговарају штедњу као пут изласка из кризе већ постао масовна појава.

*Продужавање кризе и погрешне процене
брзине изласка из финансијске кризе*

*Урушавање финансијског система развијеног
света*

Оно што је и највећим апологетима савременог западног капитализма постало јасно јесте да је дошло до „урушавања финансијског система развијеног света“ заснованог на апсолутној владавини слободног тржишта, допунској или корективној улози државе и *светињи приватног власништва*. Ради се о кризи капитализма америчког типа којем је основни мотив профит, док је социјална функција потпуно потиснута и пребацити на тржишни модел.

Будућност светског финансијског система се све више ставља у први план, али и визија како ће свет изгледати после ове дубоке кризе. Нико не зна како ће изгледати свет када се изађе из глобалне економске кризе.

Највећа до сада финансијска и економска криза након Велике депресије 1929. године тражи деловање у два правца:

1) Ублажававање кризе и отклањавање последица кризе, уз предузимање одређених мера за *ревитализацију финансијског сектора и банкарског*, односно *берзанског* пословања.

2) Припрема и усвајање *регулативних мера* да би се спречило убудуће јављање кризе у светској привреди. Те мере се односе на *већу контролу банака*.

Бројни представници влада, углавном развијених привреда, већ уз мали знак да скромно оживљава привредна активност, изјављују да је привреда „изашла из кризе и да следи постепени опоравак“. Да ли је до опоравка и „брисања“ или неутралисања огромних губитака 30-40 билиона вредности активе банака и других финансијских институција, могуће доћи у кратком року?

Упумпавање огромне масе ликвидног новца преко *буџета* или *централних банака* само је „надокнадило“ мањак ликвидности у банкама, „привремено закрпила балон“, али проблем кризе и функционисања система није решен. Емитовање огромне масе кредита ЕЦБ, а *стварно виртуелног новца*, довео је видимо до *одвајања* финансијске сфере од реалне и коришћење финансијског капитала у доминантно *спекулативне трансакције* банака. Реални сектор стагнира или пропада, док *финансијска економија* просто експлодира. Финансијска криза се прелила у реални сектор економије. Ово посебно када је ЕЦБ одлучила да „откупљује“ дужничке хартије од вредности. Систем и даље функционише на истим основама и са истим институцијама и односима у свету. Повећана ликвидност је постепено повратила поверење у банке, али их *није оспособила за нормално кредитно пословање*. Велика концентрација капитала у неколико највећих банака у готово свим државама овај систем чини врло осетљивим на нове потресе (који долазе од тих банака). Берзе су се привремено незнатно опоравиле од дубоког пада берзанских индекса, али привреда и корпорације нису оживели. Финансијски балон се поново „надувао“ до прскања.

Финансијска криза се дакле, прелила у *реални сектор* који врло успорено реагује у коњунктурном заокрету, што ће продужити рецесију. Сви елементи указују да *излазак из кризе неће бити ни једноставан ни брз*.

Привреда ће се споро опорављати, тако да ће опоравак трајати неколико година. Не може се сваки *узлет производње или благи раст бруто домаћег производа најавити као дефинитиван излазак из кризе*. Постоји велика опасност од већих турбуленција на светском финансијском тржишту, јер нарастање протекционизма, заштите држава од новог таласа кризе (који се најављује као могућност), конверзија огромних износа хартија од вредности од њихових главних купаца (Кина, Јапан, Русија, државе Европске уније), ће отежати опоравак јавних финансија. Огромни буџетски дефицити се не могу брзо санирати, што ће довести до проблема њиховог будућег финансирања.

Повећање пореза у рецесији није препоручљиво и тешко је оствариво, јер може продубити кризу и повећати незапосленост. Остају друге две могућности – задуживање на финансијском тржишту са *све мањом понудом слободних ка-*

питала, а затим код централне банке – што је због опасности од ширења инфлације тешко оствариво.

Нарастања јавног дуга представља огромно оптерећење (камате и гашење дуга), што ће довести до даље кумулације дугова. Стабилизацију и уравнотежавање јавних финансија није могуће остварити (нити кресањем јавних расхода, али ни порастом буџетских прихода). Нова криза и нестабилност кренуће из јавног сектора. Дугови ће и даље незадрживо расти у следећим годинама.

Незапосленост, која добија размере праве пандемије, нема карактер цикличне, већ структурне незапослености, тако да проблем добија готово *дугорочан карактер*. То ће заострити до крајњих граница *приходну страну буџета*. Незапосленост ће се и даље повећавати, што постаје један од најтежих дугорочних проблема. Привреда није ефикасна и не излази из кризе, ако је незапосленост велика и има тенденцију сталног раста.

Упумпавање огромне масе ликвидног новца убрзо ће имати за последицу инфлаторни притисак и велике прерасподеле системом цена. Реалне плате и накнаде ће и даље опадати, а тиме и могућности повећања штедње и потрошње. Од динамике оживљавања кредитне функције банака зависи понашање личне и инвестиционе потрошње. Високи ризици и неизвесност и даље остају, што кочи дугорочне инвестиције. Због велике опрезности *спекулативни капитал* (у хартије од вредности) ће се споро опорављати, а тиме и берзанско пословање.³³

Због опасности од ширења инфлације, каматне стопе, које су сада на најнижем нивоу, мораће се повећавати, што ће ограничити тражњу кредита и инвестиције.

Сви наведени елементи указују да излазак из кризе неће бити ни једноставан ни брз. Криза до сада траје већ пету годину (60 месеци) док је Велика економска депресија (криза) 1929. године трајала 38 месеци. Ова криза још траје, а када ће се завршити то је потпуна неизвесност. Да ли ће се из ове *дужничке кризе* ући у нову дубљу фазу кризе следеће две године изгледа да је мања неизвесност.³⁴

33 Меркелова сматра да ће рецесија у ЕУ трајати наредну деценију (до 2021. године).

34 Бележи се све већи број евроскептика у Шпанији, Италији, Грчкој, Португалу, Словенији, В. Британији, Француској, Ирској, Белгији.

Да би се спречио нови улазак у кризу развијене државе (Базел, Г-8, Г-20) траже реформу *банкарске регулативе* и надзора над банкама. Овде се ради на:

- 1) Повећању адекватности капитала банака (због повећања ризика и глобализације финансијских тржишта),
- 2) Захтева се већа *транспарентност* и *квалитет пословања банака*,
- 3) Уведе се антицикличне резерве банака,
- 4) Заоштрава се пословна регулатива у пословању финансијским дериватима – који се сматрају главним извором кризе,
- 5) Нова капиталска регулација банака са одвајањем инвестиционих и комерцијалних банака,
- 6) Ограничава се пословање комерцијалних банака на тржишту капитала,
- 7) Ограничава се величина банака и степен концентрације капитала банака – да би се спречили монополи и олигополи,
- 8) Смањују се, ограничавају и регулишу бонуси менаџменту банака, смањењу исплате акционарима, уз преусмеравање прихода у резервне фондове банака,
- 9) Повећава се стопа адекватности капитала са 8 на најмање 12% у односу на ризичну активу банака,
- 10) Централне банке добијају већу пруденциону контролу над пословним банкама,
- 11) Либерализација тржишта капитала се смањује и уводи низ контролних механизма,
- 12) Постепено се стављају под контролу „порески рајеви“ и државе преко којих се масовно пере новац.

Коначно, схватило се да је губитак контроле над тржиштем капитала, неограничена јурњава за профитом, либерализација новчаних токова и монетарне политике, неконтролисана експанзија банкарских кредита (посебно хипотекарних), политика јевтиног новца (ниске камате) ЕЦБ, доприносе нерегуларним и вирулентним кретањима у финансијској сфери – што редовно води у финансијску кризу и слом финансијског система.³⁵

35 Узроке и ефекте глобалне финансијске кризе која је почела 2008. године шире смо истражили у студији др С. Комазец: *Глобална финансијска криза и економска криза у Србији*, изд. Астерикс, Земун 2010, стр. 1-210.

Брз опоравак и излазак из финансијске кризе није могуће. Прогнозе које су давали Бернанке као и директор ММФ и други да ће се из кризе изаћи већ на почетку 2010. показале су се погрешним. Криза је продужена, а негде и продубљена у 2010. години, али и у 2011. и 2012. години.

Прогнозе које дају други економисти да ће криза трајати до 2014. године, а затим од 10, 20 до 30 година или чак за једну генерацију, нису утемељене и тешко их је сматрати рационалним.

Еврозона и ЕУ у 2013. години биће у рецесији (-0,4%) уз тенденцију успоравања раста. Нема привредног опоравка.

Истовремено долази до пораста незапослености.

Глобални економски раст од 2013-2015. треба да прати *фискална консолидација*, уз велике неизвесности на финансијском тржишту, неповољнији услови на тржишту рада са сталним растом незапослености и неравнотежом у платном билансу. Растући јавни дуг с *аутоматским растом*.

Пораст ризика и ризичних пласмана³⁶ водиће до смањења кредитне активности банака. Фискална консолидација као захтев и највећи изазов у супротности је са финансијском подршком банкарском сектору. У државама периферије ЕУ оцењује ММФ наставак рецесије, велика фискална неравнотежа и велики социјални притисци кроз раст незапослености.³⁷

Под диктатом ригорозне штедње презадужене државе само дубље тону у економску депресију и кризу. Негативан, тром или спор раст (поготово свих држава чланица ЕУ) драстично смањује пореске приходе и траже нове уштеде, а пре свега нову спиралу задуживања и раста дугова.³⁸

36 Шпанија је на бази 1,2 трилиона евра депозита одобрила кредите преко 2 трилиона. Банке ће морати да отпишу 270 милијарди евра ненаплативих кредита. Шпанија је у вртлогу нарастајућих дугова и дефлације. Да би се извукле из кризе банке су већ позајмиле код ЕЦБ 316 милијарди евра. Цена обвезница Шпаније, Италије, Грчке нагло падају, а тиме и њихова моћ задуживања.

37 Јовановић, Мирослав, *Европска економска интеграција*, Економски факултет, Београд, 2004. Аутор посебно истиче неизвесну будућност и стално разочарање (стр. 40), те да треба избегавати стварање уније са више брзина.

38 Јовановић, Мирослав, оп. цит. посебно анализира балканске земље и активност ЕУ и присутно разочарање у методе економске доктрине које служе као основа за прикључење (стр. 53).

Позитивни и негативни ефекти придруживања Европској унији

На основу детаљније анализе стања и перспективе еврозоне и Европске уније и положаја појединих чланица из сва три круга држава, могуће је сагледати и све предности и слабости од придруживања Србије у чланство ЕУ.

Позитивни ефекти придруживања

У основне *предности* могу се истакнути следеће:

- 1) Укључивање у широко и развијено тржиште, без царинских баријера,
- 2) Прихватање стандарда квалитета и контроле из ЕУ,
- 3) Могућа специјализација извозне привреде Србије и подстицање производње и извоза на ова подручја,
- 4) Могућност интервенције Европске централне банке у случају дубље и продужене финансијске кризе у Србији,
- 5) Притисак на брзо успостављање фискалне равнотеже и смањивање јавног дуга,
- 6) Стабилнији услови пословања и смањење пословних ризика,
- 7) Боља координација макроекономске политике с државама Европске уније,
- 8) Поправљање кредитног рејтинга у добијању оцене агенција при задуживању на финансијском тржишту,
- 9) Обарање каматне и референтне стопе наше централне банке,
- 10) Могућности коришћења одређених фондова из ЕУ,
- 11) Могућности брже технолошке обнове домаће привреде.

Све наведене предности и „користи“ од придруживања могу доћи до изражаја само у случају да „кореспондирају“ с интересима других држава – чланица.

Негативни ефекти придруживања (уласка) у ЕУ

Негативни ефекти придруживања овом блоку држава могу се конципирати у следећем:

- 1) Као мање развијена привреда и држава у кризи може очекивати прикључење и статус само „четвртог круга“, а то је често високо зависан и *готово колонијални однос*.
- 2) Долази до пуног изражаја законитост односа развијених држава ЕУ и мање развијених. Успоставља се однос „неједнаке размене“ и *експлоатације*,
- 3) Убрзава се *процес отуђења и експлоатације природних ресурса* државе,
- 4) Диспропорције у структурном развоју се повећавају, привреда повећава своју зависност од развијеног дела ЕУ,
- 5) Прилагођавање инструмената макроекономске политике развијеним државама редовно доводи до њиховог *контраделовања* у домаћој привреди,
- 6) Прописивање квота производње, квалитета, врсте производње и др., гуше одређене гране, а посебно пољопривреду,
- 7) Страни капитал, због *уклањања заштитне политике*, улази у њему интересантне делатности доводећи до извлачења профита или *одлива спекулативног капитала*, вршећи снажне и *неочекиване ударе* на домаћу привреду и финансијски систем;
- 8) *Заштитна политика* се смањује, а бројне мере државне интервенције и протекционистичке мере се максимално смањују;
- 9) Држава и привреда су изложене и потпуно отворене за *разорно деловање иностраног мултинационалног капитала развијених*. Држава *не може да контролише доток страног капитала*,
- 10) *Распродаја* националног богатства се наставља и убрзава,
- 11) Привреда постаје „периферија“ у Европској унији и високо зависна од развијенијег дела ове групације,

- 12) Многе гране домаће производње потребне домаћем тржишту просто би биле *угушене* конкурентнијом и квалитетнијом робном понудом из развијених држава,
- 13) Држава и привреда улазе у *неоколонијални статус*,
- 14) Социјални проблеми се заоштравају, уз перманентни *раст незапослености*. Убрзава се слом „социјалне државе!“,
- 15) Национална штедња постаје маргинална, уз све већи утицај иностраног капитала (управо концепт ригорозне штедње одводи привреде у продубљену кризу),
- 16) Курсном политиком тешко ће се штитити или додатно стимулисати национална привреда и развој. Либерализација домаћег тржишта и увозне политике додатно утиче на разарање домаће привреде и њено претварање у колонијални статус и обичан „привезак“ развијених привреда,
- 17) Држава постаје све више само *проширено инострано тржиште*“, уз доминацију крупних светских корпорација,
- 18) Наметнутом *брзом и неконтролисаном приватизацијом* као битним елементом неолиберализма, уништава се и пљачка национално богатство и онеспособљава домаћа производња,
- 19) Национална (државна) економска политика постаје све више зависна од воље и жеље (интереса и циљева) светског крупног капитала и развијених (снажнијих) држава,
- 20) Директиве ЕУ и *процес централизације* одлука замењују унутрашњи економско-финансијски систем држава чланица,
- 21) Фискална политика у целини доминантно се обликује и координира (синхронизује) од стране групе *најразвијенијих држава*. Готово не постоји *самостална фискална политика*, посебно у развијенијој, вишој фази хармонизације свих инструмената буџетске политике,
- 22) Макроекономска политика у целини мора се више „прилагођавати“ развијеним државама, а све мање

ће бити израз потреба развоја националне привреде и друштва,

23) Процеси „федерализације“ ЕУ воде *централизацији средстава и одлучивања*, уз све слабији положај националне државе.

Дакле, пре било какве одлуке или само некритичког истицања потреба и предности прикључивања Србије државама Европске уније,³⁹ треба сагледати све позитивне и негативне ефекте евентуалног прикључивања овој интересној заједници.

Овде се не ради о *евроскептицизму*, већ реалној оцени стварних односа и могућих ефеката у евентуалном прикључењу Србије Европској унији (мада се то не може очекивати пре десет - петнаест година). Каква ће Европска унија бити тада? Да ли ће опстати и у каквом облику?

*

* *

Европска унија се већ низ година, посебно од настанка светске финансијске кризе, налази у правој егзистенцијоној кризи.

Све се чешће постављају питања: да ли ће се распасти ЕУ, да ли еврозона нестаје?

Покушај бриселске администрације да савлада кризу применом модела штедње и обарања буџетских (посебно социјалних) расхода доводи до продубљавања и продужавања кризе. Посебно долазе до изражаја сукоби *око концепта штедње* по сваку цену (Немачка и Француска). Дубока је и врло комплексна криза у еврозони која представља „срце система“ ЕУ. Дужничка криза се продубљује, незапосленост нагло расте, јавни дуг је просто експлодирао, социјални бунт маса је присутан у низу држава. Економски раст је тром, спор и представља пузајућу кризу. Покушаји спасавања низа презадужених држава еврозоне убривањем огромне масе

39 Посебно када је овај политички пројекат ушао у дугорочну дубоку кризу и када многе државе-чланице настоје да је напусте припремајући референдум за то, треба критички размотрити све предности, али и изазове (са свим извесне опасности) од прикључивања Србије овој унији. Подсетимо се само у каквом су стању данас државе чланице ЕУ: Бугарска, Румунија, Словенија, Мађарска, Кипар, Грчка, Италија, Португалија, Шпанија, Белгија, Ирска, Литванија, В. Британија, али и Француска.

новца преко ФЦБ у циљу спасавања банака и берзи, односно интервенцијама из буџета „здравијих“ држава само доводи до нарастања дефицита ових држава и дугова већ презадужених чланица еврозоне. Аутоматизам раста дугова и каматних оптерећења одводи многе државе еврозоне (које не располажу националном валутом) у дужничко ропство. Слом економија је следећа фаза, а социјални бунт нарастао на оштар сукоб радника и финансијског капитала (банкстера). Ради се о дубокој структурној и институционалној кризи самих основа капитализма данас. Покушаји даље централизације институција и одлучивања унутар ЕУ, односно њене федерализације, не могу бити решење због нарастајућег отпора националних држава. Даље преношење прерогатива и одлука са државних нивоа на наднационалне институције није остварив метод. Све више јачају дезинтеграционе тенденције и повратак на институције и инструменте макроекономске политике националних држава-чланица. Стварање *фискалне уније* и *банкарске уније* као пројекат нема никакве реалне основе да се оствари. У циљу очувања монетарне уније и еврозоне доћи ће до деконструкције садашњег састава на само неколико посебно заинтересованих држава да остану у овој зони. Ово посебно из разлога што долази до фазе валутног ратовања (долар – евро, али и стварања низа других „алтернативних“ валута типа евра у новим интеграционим целинама које се убрзано стварају). Мултиполарни свет иде на стварање неколико повезаних економских целина (унија), које ће стварати нове заједничке валуте, а затим преко њих долазак до *светске валуте* (уместо досадашње доминације долара).

У погледу одговора на питање: да ли Србија треба по сваку цену да настоји да се придружи ЕУ, детаљно смо навели све аргументе за и против овог прикључења у овој фази (видети део: *Позитивни и негативни ефекти придруживања Европској унији*). Ово посебно из разлога што се стварно не види будућност ЕУ и еврозоне (у економској историји све уније су се распадале). Погубна је флоскула наших политичара „Европска унија нема алтернативу“, посебно сада када многе државе теже да напусте ЕУ, односно еврозону. Србија ће и даље имати нормалне спољнотрговинске односе са државама у ЕУ као доминантнијим партнерима, посебно што се ти односи успостављају на билатералним основама са кор-

порацијама, банкама и другим институцијама на основу заједничких интереса.

Стога је без основа страх који се „упумпава“ у јавност да ће доћи до блокаде наших односа са државама из ЕУ, да ће изостати „финансијска помоћ“, да ће се продубити криза и уследити слом и глад. Други концепт је могућ са ослањањем на домаће факторе и развоја, домаћи кредит, домаће банкарство и емисиону функцију, уз брзо смањење дужничког терета Србије и скидање „омче дугова“ која нас гуши и уништава привреду и социјалну инфраструктуру.⁴⁰

Slobodan Komazec

A CRISIS IN THE EUROPEAN UNION AND EFFECTS OF JOINING IT

Summary

In this paper author analyzed one of biggest problems in the world currently– the crisis in European Union and Euro-zone as „the heart“ of the Union, in particular analyzing it from the point of financial and banking crisis.

Firstly the author made a deep analytical insight into the financial crisis and great turbulences in the banking, fiscal and stock sector and into the growth and explosive enlargement of the debt crisis. In particular the author analyzed factors that caused that the European Union could not have become a homogeneous system. Withdrawal of a demand of the Maastricht Treaty and creation of the debt economy, impossibility of debt management in circumstances of global explosive growth, emission of virtual money by ECB and separation of financial-speculative economy from real economy are important factors of creation and prolong-

40 Овај концепт и модел ослањања се на домаће факторе развоја, активирање фактора развоја и социјалну равнотежу у друштву широко смо обрадили у следећим студијама: Глобална финансијска криза и економска криза у Србији (2004); Стратегија и модел динамичног економског раста и социјалне равнотеже (2011); Слом долази – У вртлогу финансијске економске кризе (2012) и Криза финансирања буџета и државе благостања (2013).

ing of the crisis. In the paper in particular the economic collapse of periphery of the Euro-zone and the crisis itself in this zone is interesting for the research, with the author paying special attention to a „constructional error“ in the process of formation of the Euro-zone and to possibilities of deconstruction.

From the research of the relations of the EU and the Euro-zone that have been burdened by such crisis the author turned the focus of research to all important positive and negative consequences in case of Serbia joining these integrational units.

Key Words: European Union, Euro-zone, debt crisis, financial crisis, banking crisis, budget debt, public debt, public debt, unemployment, economic collapse, alienation, exploitation, financial capital, interest, gross domestic product, inflation

Литература

- Јањевић, Милутин: *Европска монетарна унија, евро на европској и светској сцени*, Међународна политика, Београде, 1998.
- Вукмирица, Вујо – Шпирић Никола: *Економска и монетарна интеграција Европе*, Економски факултет, Бања Лука, 2005.
- Једнак, Јово: *Економија Европске уније*, Београдска висока пословна школа, Београд, 2010.
- Јовановић, Никола: *Европска економска интеграција*, Економски факултет, Београд, 2001.
- Комазец, Слободан: *Слом долази – у вртлогу финансијске кризе*, Астерих, Београд, 2012.
- Комазец, Слободан: *Глобална финансијска криза и економска криза у Србији*, Чигоја, Београд, 2010.
- Комазец, Слободан: *Долар, евро и криза светског монетарног система*, Астерих, Београд, 2011.
- Кнежевић, Милош: *Евроскептицизам*, Заслон, Шабац, 2008.

Resume

European Union has been facing a real existential crisis, in particular since emergence of the world financial crisis.

Recently there have been frequently emerging questions whether the European Union would disintegrate and whether the Euro-zone would disappear eventually. An attempt of Bruxelles administration to overcome the crisis by applying a model of saving and overthrowing of the budget (especially social) expenditures leads to a deepening and prolonging of the crisis. In particular there become evident the conflicts over the concept of saving at all costs (Germany and France.) There is a deep and very complex crisis in the Euro-zone representing „a heart of the system“ of the EU. The debt crisis has been deepened and unemployment has rapidly increased, the public debt has simply exploded and social uprising of the masses is present in a number of countries. Economic growth has been slow and sluggish and it reflects the crisis that is creeping in. The attempts to rescue the number of indebted states in the Euro zone by injecting a huge mass of money through FCB for purpose of rescuing banks and stock exchanges or by interventions coming from the budgets of «healthier» states has only lead to a growth of the deficits and debts of these already heavily indebted state members of the Euro-zone. Automatization of the rate of the debts and interest burdens has thrown many state members of the Euro-zone (which do not have a national currency) into a debt bondage. Next phase is the collapse of the economy and the social uprising has grown to the point of a sharp conflict between workers and financial capital (banksters). The word is about a deep structural and institutional crisis of the fundamentals of capitalism nowadays. Attempts of further centralization of institutions and decision making within the EU, or the attempts of its federalization cannot be a solution due to increasing resistance of national states. Further transfer of prerogatives and decisions from the state levels on supra-national institutions is not a feasible method. There are increasingly emerging disintegrative tendencies and a return to institutions and instruments of national macro-economic policy within the state members. Creation of a fiscal union and banking union as a project has no real basis for its realization. For purpose of preservation of monetary

union and Euro-zone there will come a distintegration of current system on only a few particularly interested states for staying in this zone. This is in particular due to the fact that there comes a phase of the currency war (dollar - euro, but also the creation of a number of other «alternative» types of currency like Euro in new integration units that have been rapidly established.) Objective of a multi-polar world is an establishment of several inter-connected economic units (unions) that will create new joint currencies and then through them a creation of a world currency (instead of hithertodominance of dolar.)

Regarding answering a question whether Serbia should strive to join the EU by any cost the author cited all arguments pro and contra in detail to the issue of joining in this phase (see the part „Positive and negative effects of joining the European Union“.) This is presented in particular due to the fact that in reality the future of the EU and Euro-zone cannot be viewed (in case of economic history all unions have disintegrated eventually.) The author noticed that a slogan „There is no alternative to the EU“ of our politicians, in particular nowadays when many states aim to leav the EU or Euro-zone has been fatal. Serbia will continue to hold normal foreign traderelations with the states in the EU as dominant partners, in particular due to the fact that these relations have been established on bilateral basis with corporations, banks and other institutions on the basis of common interests.

Therefore there is no basis for the fear which has been «pumped» into to the public that our relations with the states in the EU will be blocked and that „financial aid“ will be omitted, that the crisis will deepen and that the collapse and famine will follow after it. Another concept is possible with a reliance on domestic factors and development, domestic credit, domestic banking and emission function along with rapid reduction of the debt burden of Serbia and removal of a «loop of debts» that has been suffocating us and destroying economy and social infrastructure.

Овај рад је примљен 12. новембра 2012. године а прихваћен за штампу на састанку Редакције 14. априла 2013. године.